

ACC. N:R. 4993

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Halland

Upptecknat av: Margit Landqvist

Härad:

Adress: Lund.

Soeken: Falkenberg

Berättat av: E. Larsson ö. H. Törnqvist

Uppteckningsår: 1936

Född år _____ i _____

Uppteckningen rör Lugodstillverkningen i Falkenberg.

Skriv endast på denna sida!

51 sid.

Konkurrensverkstaden i Falkenberg, en av Sveriges äldsta, ligger i Konkurrensvägen. Verkstaden tillkom år 1786 och den har sedan innehafts av en och samma släkt. Den nuvarande innehavaren är Hans Törngren, en man i 50-årsåldern. Utom honom är för närvarande två personer sysselsatta i verkstaden. Det är en man omkr. 75 år, L. Larsson, en mycket duktig drujare, som så gott som hela sitt liv varit gesäll där. Det är han, som mest håller på de gamla arbetsmetoderna och redskapen och det var han, som gav mig de värdefullaste upplysningarna om byggdstillverkningen, som den tillgicks för i tiden.

Sedan har vi Sven Törngren, en son till H. Törngren. Hans är också en duktig drujare o. har gått i Larssons lära. Det är meningen att

denna pojke en gång skall övertaga verksta-
den.

Till grovsylster o. enkla göromål som
t. ex. tillverkning av blomkrutor, som numera
gövas med maskin, och pjäser, som formas
etc., tra du en 15-16 års pojke, som väl på
pänningom även han skall lära sig och dr-
ja.

Numera tillverkas så gott som enbart
stiltpjäser, såsom fat, skålar, vaser, kopper,
m. fl., starkt varierande i storlek och färg.
Hushållskärl såsom krutor, fat, burkar och
kruor tillverkas också nu, men endast i ringa
utsträckning, då sådana kärl på de stora
bruker gövas både billigare och mera täta
än vad handdragna kunna bli.

Blomkrutor tillverkas med maskin numera.

De användas till största delen som stöd och pelare o. framför allt som fyllnadsmaterial vid bränningen, då ugnen måste vara full med pjäser.

Luvan.

Luvan tages i hamnen, 5-6 bas ål, ^{gängen} på mycket att det värker över vintern. Den avstjälpes på gårdens och får sedan ligga där. För kunde det hänuda, att på vintern när luvan tog slut, att de högga trä på isen, för att få luvan, som de sedan pullade i band.

För användes utslutande denna blå-luva, men nu användes till "kvarnrik" luvan från Skövdinge i Skåne, även denna är blå-luva, men en mycket finare och renare sort.

Den skånska levan är absolut ren och innehåller mera aluminium och salpeter. Skälet av denna leva bli därför starka. Den värdsta levan innehåller mera kalksten.

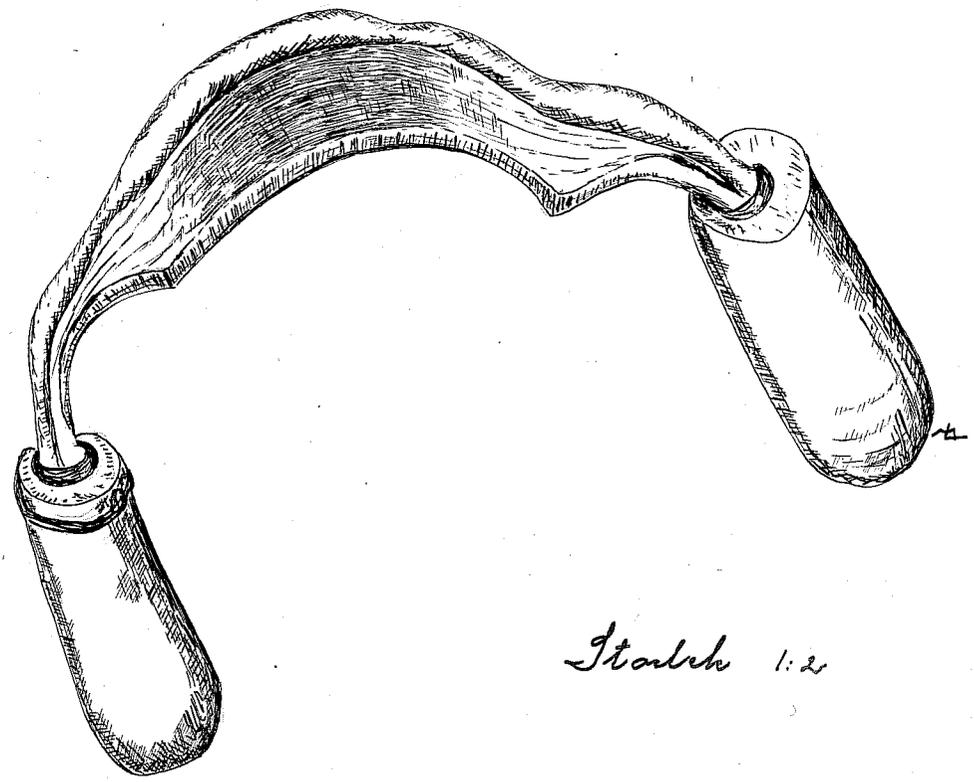
Levans behandling före i tiden.

En stor verkbump togs in från gårdens och lades mitt på golvet, där man hade en gammal kvarnsten liggande. Om levan lagat och värdnat på gårdens, så blev den första bearbetningen "skavning". Då använde man ett redskap, "skarvkniven" (se sid. 5.), en kort och böjd kniv med två handtag. Man hade verktyget framför sig och så skarvde man emot sig bit efter bit levan i småbitar, för att den lättare och fortare skulle uppmyllas med rattvet.

Obs!?

Skavkniv. 4993

5.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—*—

Storlek 1:20

Tech. Margit Lundqvist.

Skriv endast på denna sida!

Var levare mjukt och fuktig behöordes den ej skivas. Då kunde man börja "klösa" den direkt.

"Iklossning": Lerklumpen, som skall "klösas" kallas för klös. Man slog levare med en träklubba ("lerklös") oavbrutet. Ju mera man slog desto finare och smidigare blev levare. Denna procedur kallades även "slå lev".

När levare var färdigklöst, tog man en bit av klösen, så mycket som man beräknade att det gick åt till pjäsen som skulle göras, och la den på en bänk vid dröjskivan, och så skulle levare "skjutas". Det tillgick så, att man förde fingrarna igenom levare ifrån sig och på detta sätt vände man efter om det fanns små stenar eller

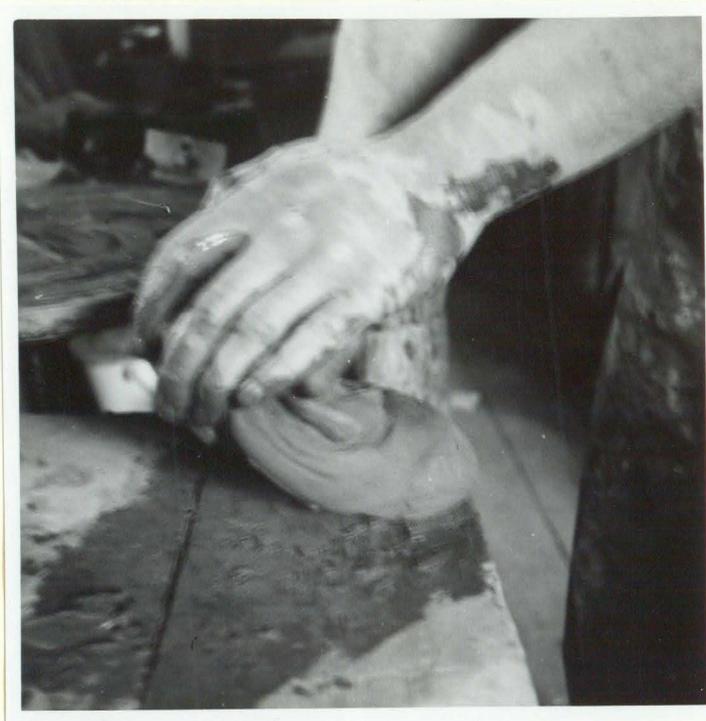
andra ojämnheter, som kunde skada. Sedan höstes levans omigen för hand på bänken, ungefär som man knäddar en deg. Efter dessa förberedelser var levans färdig att sättas på drejshivan.

Drejningern.

Drejshivan (se sid. 9) består av överkloss och underkloss. Igenom överkloss och underkloss går en järnstång, som vateras i en flintsten i golvet. Underklossen sparkas man ju på, för att sätta shivan i drift. Ofäst har drejaren en särskild sparkkloffa, som är pluten och under tunga delen av kloffeln är påsprikat en bit läder eller gummi för att den skall bli trög och därigenom gå lättare att sparka och få större fart på drejshivan. Den som drejar sitter på

4993

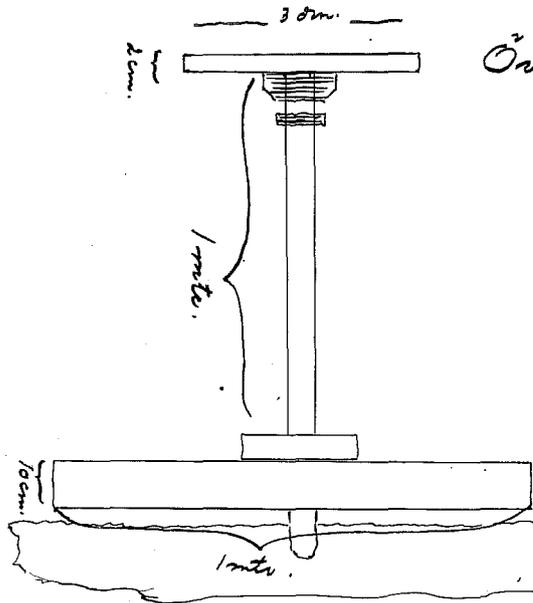
8.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Luvan blöses för hand på bänken.

Skriv endast på denna sida! *Foto: M. Lundqvist, 1936.*

4993.
Dresskivarn
sedd fr. sidan

Överklöss: föru av stenhvolls nu av järn.

Underkloss: av trä.

9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skriv endast på denna sida!

Teckn.: Margit Lundqvist

en bänk fäkt intill skivan och sparkar på underkloppen motols. Drejning för och nu gö-
ras här på samma sätt.

Drejshisarna i denna verkstad äro som
vanligt placerade så, att drejaren sitter med
högra sidan åt fönstret. Drejaren har sina red-
skap så väva sig som möjligt. En del hänga
på väggen och i närheten av fönstret finns
det en särskild liten bänk, "slicherbänken".

I denna bänk står en kruka med vatten i
^{"slicherkrukan"} och ur denna öses vatten på levaren vid drej-
ningen. Skanterna på slicherbänken kallas
slicherkanterna, där redskap rensvapas från
leva. Detta arfall är "slicher".

Lerbilen eller klösen sättes mitt på
drejshisaren. Det är mycket viktigt, att den kom-
mer mitt i centrum. Vattnet öses på och så spar

kan drujaren på underklossen. Håll arbetet under drujningen kallat "tväckning". Första greppet är att sätta tummarna mitt i berklumpen, för att göra botten och sedan tväckes uppåt och efter hand som skivan går runt formas en bunke, ett fat o. s. v. Modellen kommer drujaren oftast ihåg, men för att få de riktiga proportionerna har du uppritat modellerna på papper, som du titta på en och annan gång. De redskap, som drujaren mest använder är "fatshen" och "krakshen" (se sid. 16). De är av trä och kan variera i modellerna, men vanligtvis användes endast en av varje sort. Fatshen användes vid drujning av fat o. andra liknande föremål. I shenen finns en inskränning, just avsedd att hållas mot den del av fatet, som skall bita wanten. Den blir då lika övvalt

4993

12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

a.

klösen utvas på drej-
skivan.

b.

Drymningen har börjat.

Skriv endast på denna sida!

Foto: Wauqit Lundqvist

4993

13.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Larsson drujar.
Vid fönstret synes slickerbrocken med slickerbrukarn.

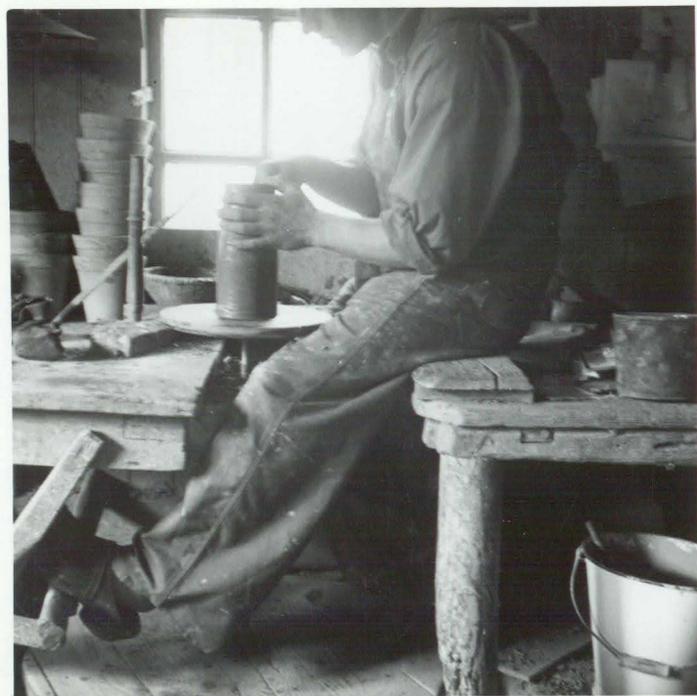
Negative saknas

Skriv endast på denna sida!

4993

14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

a

Ivan Törnqvist vid ^{b.} Långshävan.

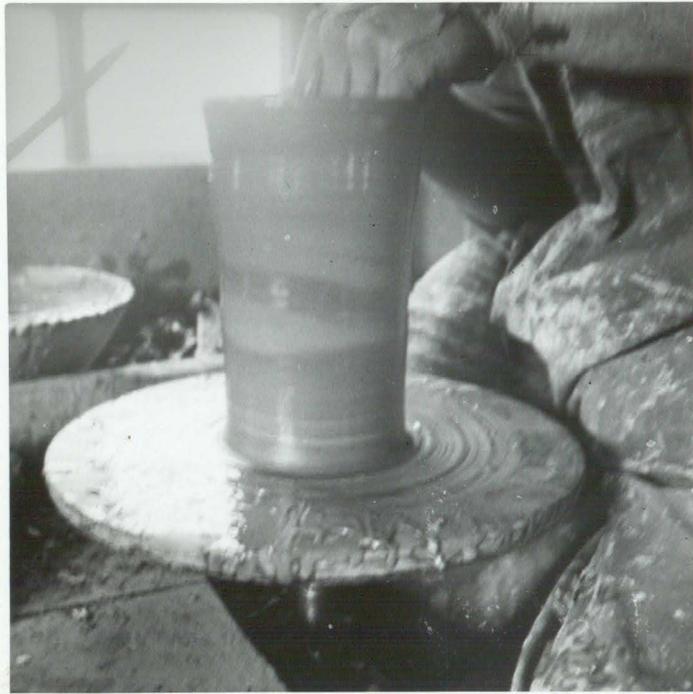
Skriv endast på denna sida!

Foto: Margit Lundqvist

4993

15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

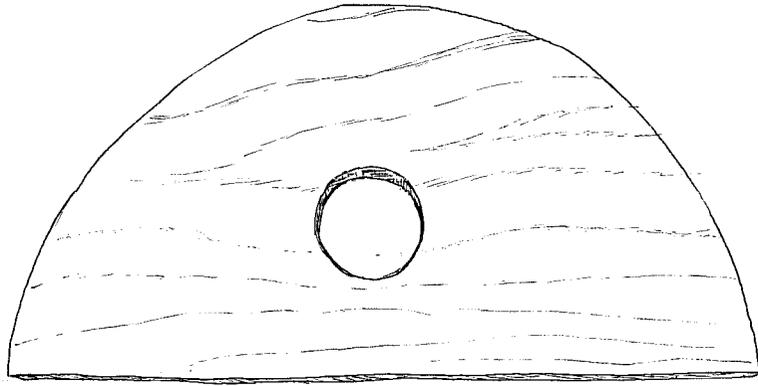
a. Luvian tväckes uppåt

b. den omsvärning av färdig
drigt föremål.

Skriv endast på denna sida!

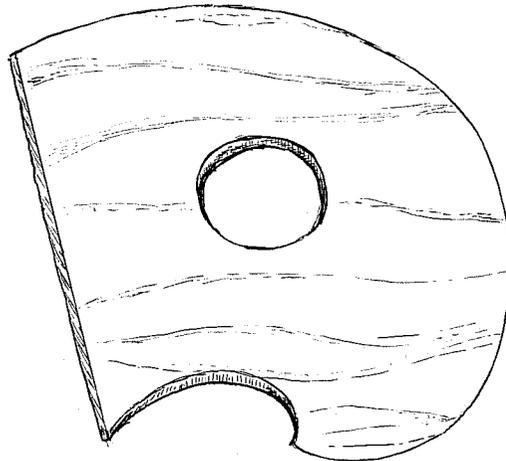
Foto: Margit Lundqvist

4993

"Humbeksten" (mat. storlek)

material: päronträ

"Fatsken" (mat. storlek)

Skriv endast på denna sida!

Luken: Margit Lundqvist.

16.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och jämn. Krukskruven håller man mot föremål-
let, som kan vara kugigt, raktt m. m. för att
få ytan jämn och fin.

Bländet var man under drjningens ett
"mål" (se sid. 18.), inställt på att man får gjö-
sen fulltändigt jämn och rund, men för det
minsta gås det två bra utan den.

Den modellen så är färdigdrjgad, skall
den tas bort från drjkskivan, men det är
ingen lätt sak att få bort den utan vidare.
Lovan är ju fortfarande mjukt, så att det minsta
litla misstag kan fördärva det gjorda arbe-
tet. Drjaren var en s. k. skärträd, som man
använder då. Det är en mycket tunn stälträd
4-5 dm. lång med två små träbitar, som
handtag. Skärträden låter man så löpa
utmed drjkskivan och under gjösens botten

4993

18.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Bilden visar ett "mål," som använ-
das för att få krukan jämn.

Skriv endast på denna sida!

Foto: Margit Lundqvist

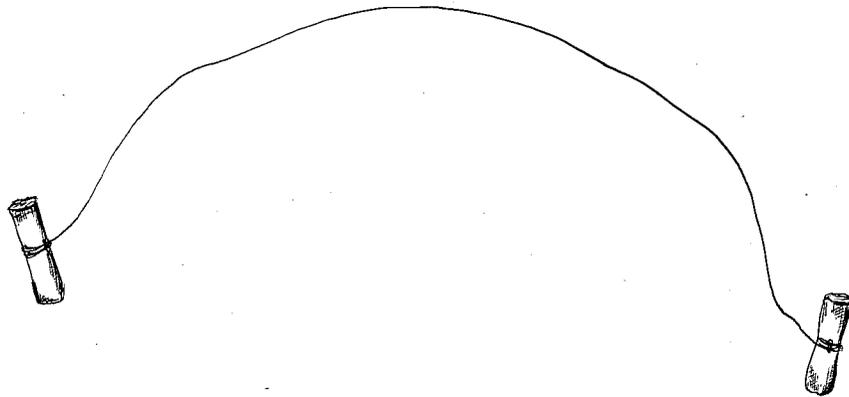
ifrån sig. Sedan är det lika noggrant, då
den ska tagas bort med händerna. Nu det
ett litet föremål d. en krusa går det alltid
bra, men t. ex. ett stort fat är ibland be-
svärligt att ta bort, så att det inte brukar
säg. Då kan dujarnen en "hjälpkärning" till
hjälp. Det är en böjd träbit oftast ett stycke
långt, 3½ dm. lång. (se sid. 23) Den läg-
ges över handbuden och fatets kant för vilka
då emot då dujarnen bär bort det.

De dujade sakerna måste nu härdas
före nästa arbete med dem, "beskrivningarna." Då
ställas de upp på bommar i fatet, "desbräddar"
d. "desbommar." Tiderna för härdningen är olika,
beror på föremålets tjocklek och på årstiden.

Bänken vid dujshivan ströps ren med
bänksparden (se sid. 24) och den avströps av leran

4993

20.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

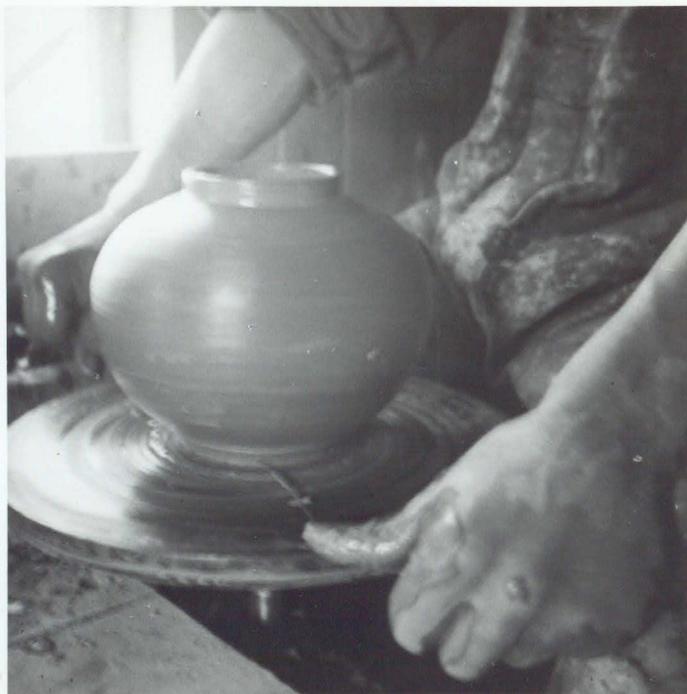
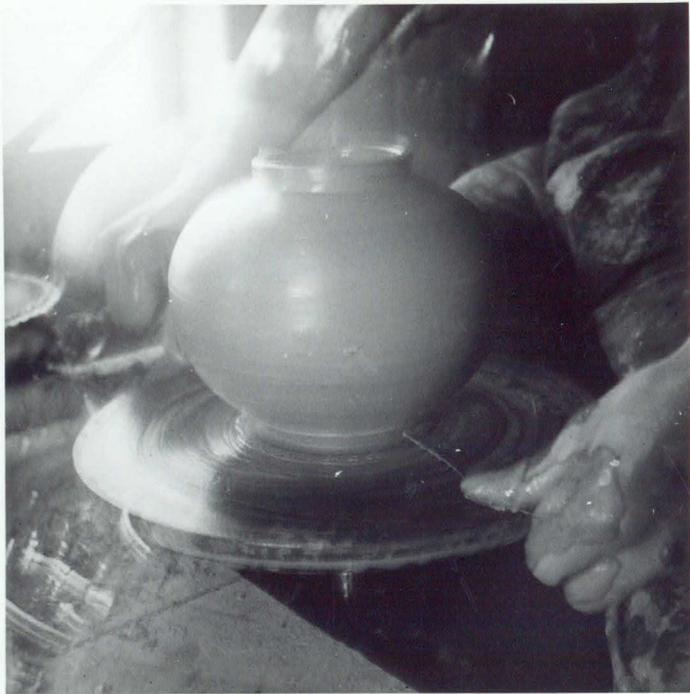
Skärtsvärd. (handtaget kallas "knärlan")

Skriv endast på denna sida!

teckn. : *Margit Lundqvist*

4993

21.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

a

Med hjälp av skärtsvården skärs krukans bort från
Lugskivan.

Skriv endast på denna sida!

Foto: Margit Lundqvist.

4993

Krukvan lyftes försiktigt bort.

Skriv endast på denna sida!

Foto: Mawqit Lawdquist.

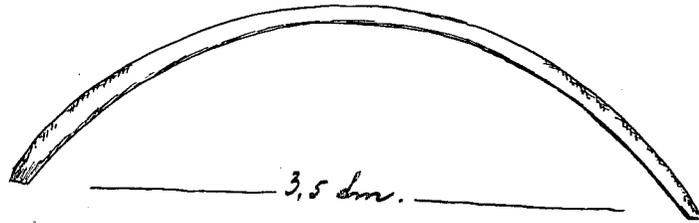
22.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4993

23.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

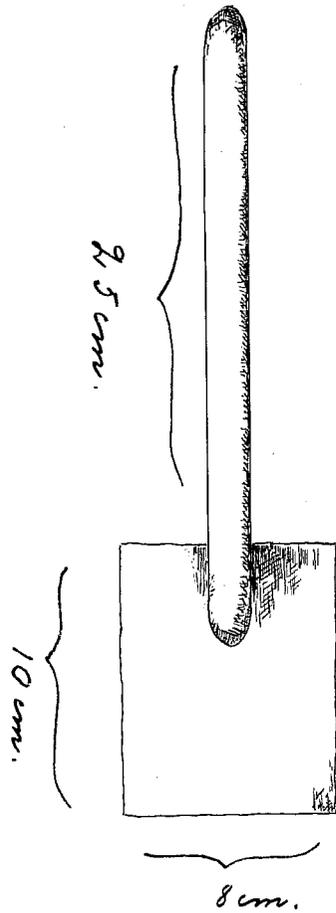
"Hjälphäring."

Skriv endast på denna sida!

Teckn.: Margit Lundqvist

4993

24.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Bänkspade, (Häftet av trä o. bladlet plåt)

Skriv endast på denna sida!

Tecken: Margit Lundqvist.

kastas i "slickerboken". Allt arfvalt arbetas
ihop med ny biva för en västra drjning.

Efter värdningens skall föremålen "be-
skickas", d. v. s. prutas. Då sättes drjaren sig
vid drjshivan igen och har vid sin vänstra
sida placerat en bärnk, det är ett bräde, som
ribas på två bockar, som kallas för "skräddar-
na." Här stå alla de föremål som ska beskic-
kas. De lagas upp ett i sänder, sättes på
drjshivan och på ryggen det ören och prutas
med "beskickskniven", som i allmänhet var
gjord av en gammal biva. (se sid. 28) Vanligen
användes bara en enda kniv till olika pruts-
ningar, utom till botten, där en kant görs med
ett annat litet 3-farmat redskap. Det är lät-
tare att där pruta med ett sådant redskap.
Denna kant, som anses vara typisk för Falcken-

(se sid. 26-27)

4993

26.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Heans Törngrun o. Iven Törngrun.
Nått på bilden syns väskan, (ett värde, vilande på
skräddars), som används vid brukningen, att ställa
på de beskivade sakerna på.

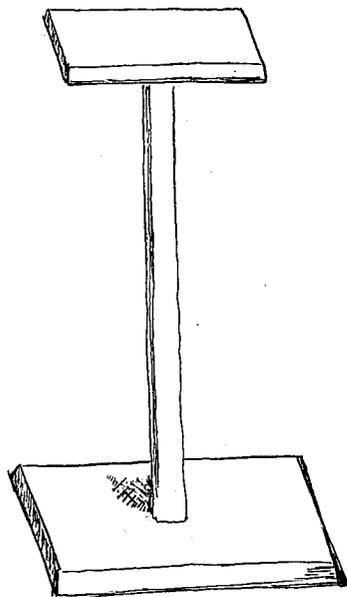
negativ sak

Skriv endast på denna sida!

4993

27.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

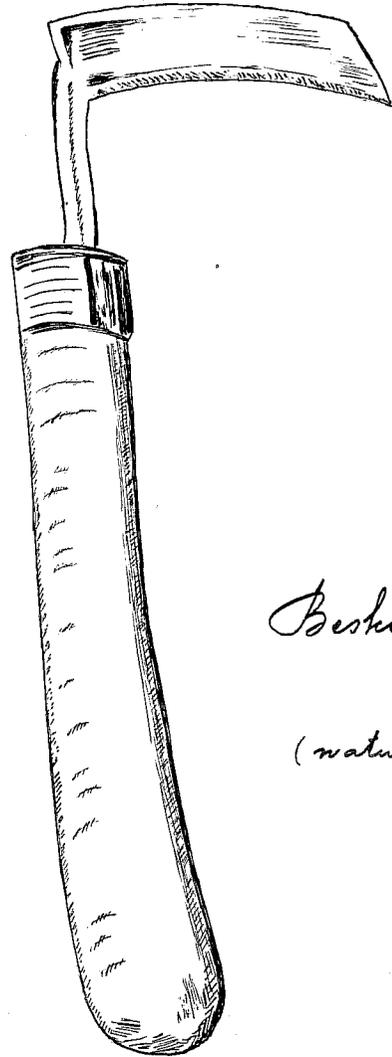

Skvåddare.

Skriv endast på denna sida!

teckn. : Margit Lundqvist

4993

Beskickeskniv

(naturlig storlek.)

Skriv endast på denna sida!

teckn.: manqit Landqvist

28.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4993

Beskrivning.

Skriv endast på denna sida!

29
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

negativ på kass

4993

Beskrivning
Skriv endast på denna sida!

30.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

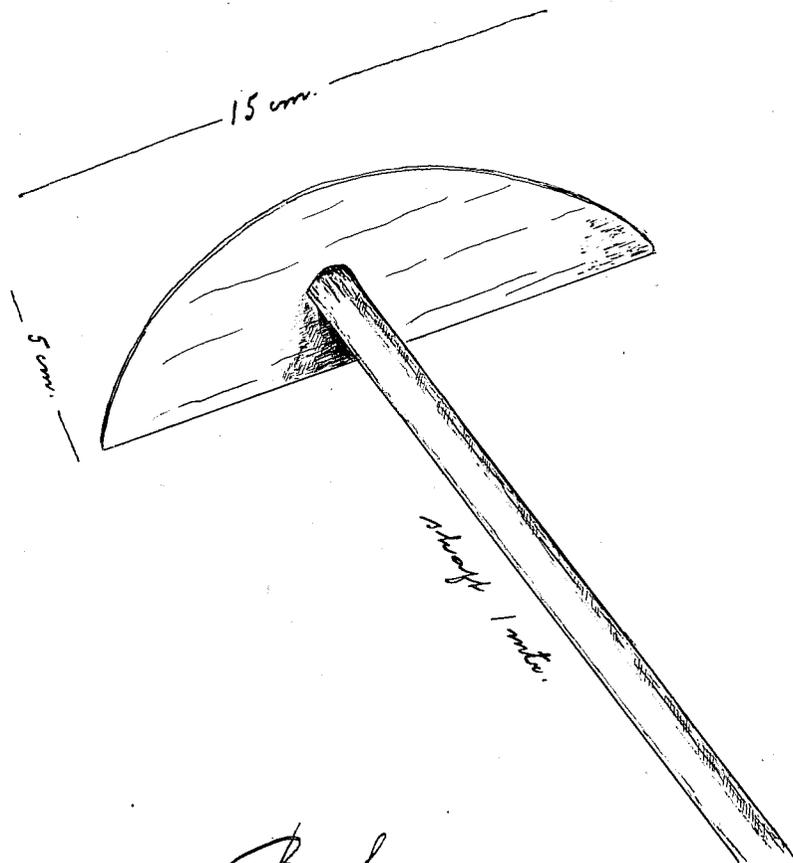
negativ saknr.

Leugods kallas "Falkenbergss vapen." Vid be-
skickningen ha de en vatten att föra bort anfat-
let med, (se sid. 32). Efter beskickningen sättas
föremålen till torkning på deskräddarna i traktet
och på gatten, en vägg inne i verkstaden, och här
får de stå tills luften ljusnar och är alldeles torr.

Efter torkningen kommer "skvöjningen", det
är bränning utan glaspyr. Värmen skall uppgå
till 800 gr. under 15-16 timmar. "Skvöjda" föremål
bli starkare och blankare än inte skvöjda. Det
är endast små obetydliga saker, som små fat
och krukor som man glasperar och bränner di-
rekt efter torkningen. För skvöjda man ej.

Da man har på mycket skvöjt, att det kan
fylla någon "sätter man till" glaspyr (se sid. 35.)
På en sten på en av bänkarna rivas färgerna, som
blandas med vatten i ett för ändamålet avsett

4993

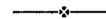
Padda.

Skriv endast på denna sida!

teckn.: Marjet Lundqvist

32.

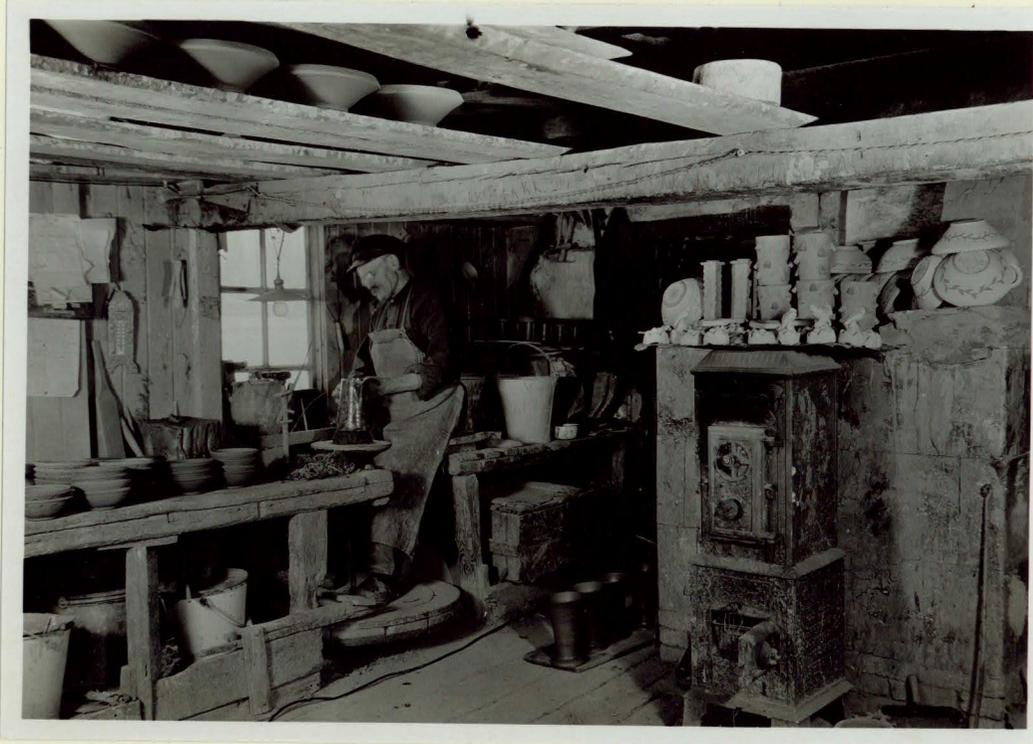
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4993

33.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

I taket synes disbräderna med gods som skall
hållna. Till vänster gattin med gods till
teckning.

Skriv endast på denna sida!

Negativet saknas

fäat, Till den vanliga färglösa glassyren användes sandsten, som gjorts till fint mjöl, söndermalen handbläsa och färsiktad bly st. mörja. För användes utslutande kornglassering. Då hade man en balja med vatten, som kallades "netto-vatten". I vattnet hade man färsiktad leua. Här doppades det opskvögda föremålet med vänstra handen och i den högra hade man ett slags pill, "knipeln" (se sid. 35), där man hade den torra glassyren och som man skakade allt efter som föremålet äkte runt på handen. Det måste gå fort på att inte "netto-vattnet" torrade för då fastnade ju inte glassyren.

När man blandar glassyren med vatten i ett stort befäat, välglassering. Man har naturligt med glassyren i fäat och på håller man föremålet i vänstra handen och i den

a. Blandning av glassyr.

b. Kruisgubben ; ett tvärlut
krus med sällduk i
botten.

Skriv endast på denna sida!

Foto: Margit Lundqvist.

avdras en skopa. Och på öser el. begjuter man först inuti och sedan utåtpå (se sid. 38). Men i bland doppas man ner föremålet i fatet och träller det i botten med fingrarna.

Mönster el. figurer görs med ett 'ringel-bronn'. De görs före glassevingen. I ringel-bronnet träller man tvåkändsk pipleva, som ju är vit och på ringlar man, blommonster, djur o. s. v. Piplevan måste också torra ett par dagar innan man kan glasva orampå. Den flyter ut annars.

Da man gör relief begjuter ett skräjt fat helt och trället med tvåkändsk pipleva, som får sitta tills det blir hårt, ett par dagar. Därefter ritas man upp mönstret på piplevan och på skrapas bort på mycket av levan, att man till slut får det önskade mönstret. Hörtill an-

4993

37

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

a. ^{b.}
Hålländsk pipbara ringglas i mönster med ringel-
trorvet.

Skriv endast på denna sida!

Foto: M. Lundqvist.

4993

38

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

a

^b
Vätglasering.

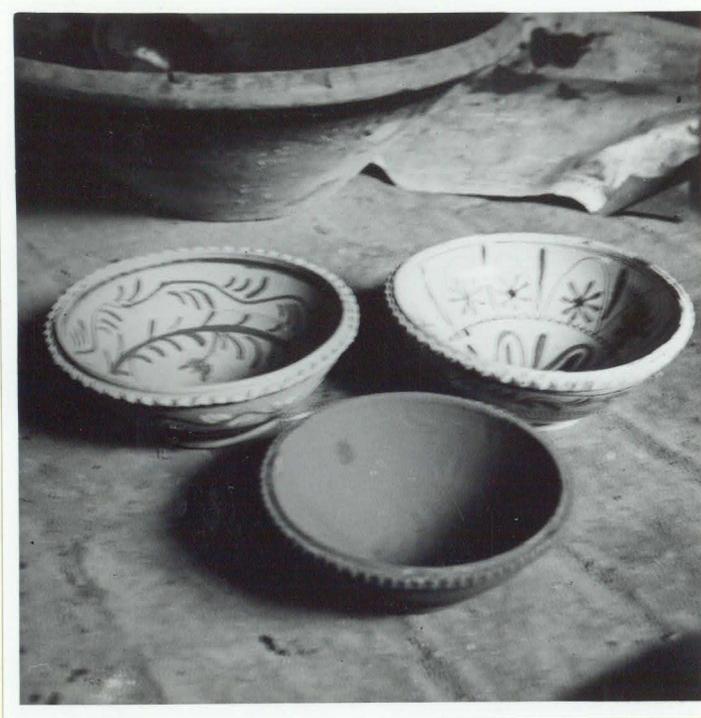
Skriv endast på denna sida!

Foto: M. Lundqvist.

4993

39

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Tre lirkadama fat glaserade o.
måtade på olika sätt.

Foto: M. Lundqvist

Skriv endast på denna sida!

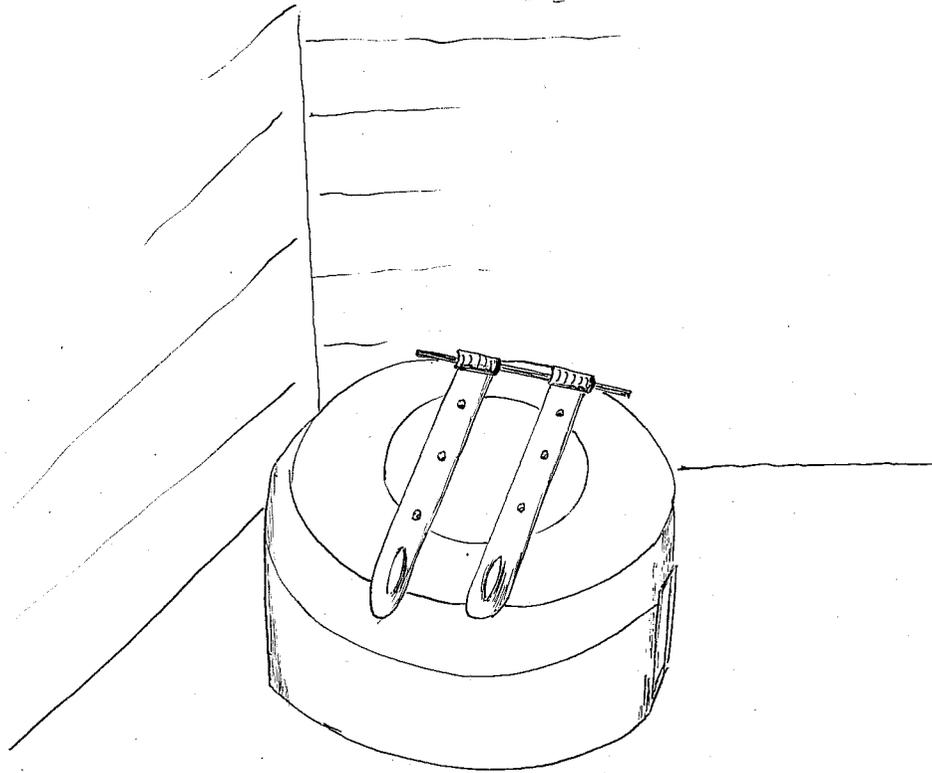
vändes en kniv eller en sked och ibland t. o. m. en spik.

"Moosaitning" är en annan glasseringsskott, som tydligen är ganska sent tillkommen. Efter tvåländsta pipblåsen lägger man på färger och på skakan och ristar man så att färgerna flyta ut i varandra.

En gammal och viktig metod är "blyaskningen", där man askar bly till glassyr. Rent bly smältes i en järngryta, särskilt inbyggd för ändamålet (se sid. 41). När det blir flytande rör man i det med blyrakor, tills det blir som aska alltså. Blyrakor är försedd med hål i bladet så att blyet kan rinna igenom. Rakor är handsmidd (se sid. 42). Askor ritas och blandas i glassyr.

Det finns en annan färglös glassyr, som

4993

Blygräns.

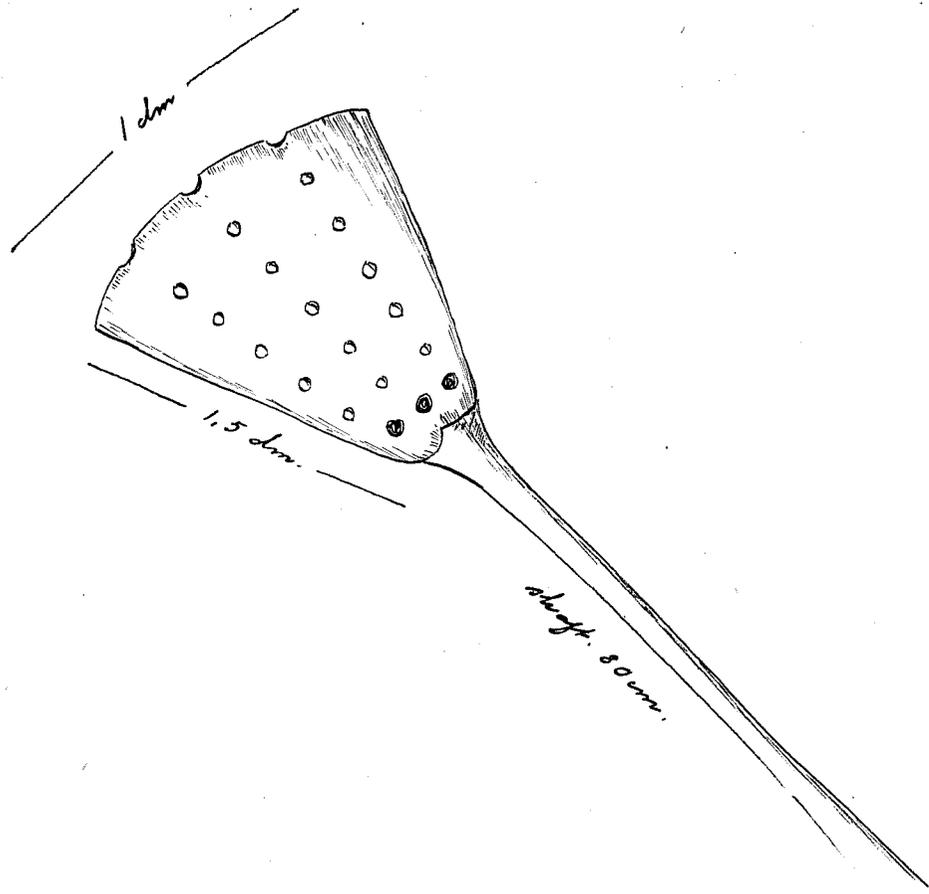
Skriv endast på denna sida!

teckn.: W. Lundqvist

41.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4993

Blyvaka.

Skriv endast på denna sida!

Teckn. M. Löwengrön

42.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kallas "fatblygkassyr". Ingredienserna äro
bly, sandsten och vägnöt, allt naturligtvis
pulveriserat och blandat med vatten. - För att
få en bra färg användes brunsten.

Det är omöjligt att här i detalj redogöra för olika recept o. färgsammansättningar^{da} (de äro svåra att få reda på; - det är ju
hantverksbrunligheter.

Brännningen.

Den äldsta typen av ugnar, som användes
vid brännningen av bergsten är flatugnen (se sid. 44-45)
De nyare äro muff- el. rörugnar. Det är ett
värdigt tidskränande arbete emott att placera
föremålen i ugnen. De sättas el. byggas orampå
varandra med stöd emellan och ordnade så

4993

44.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

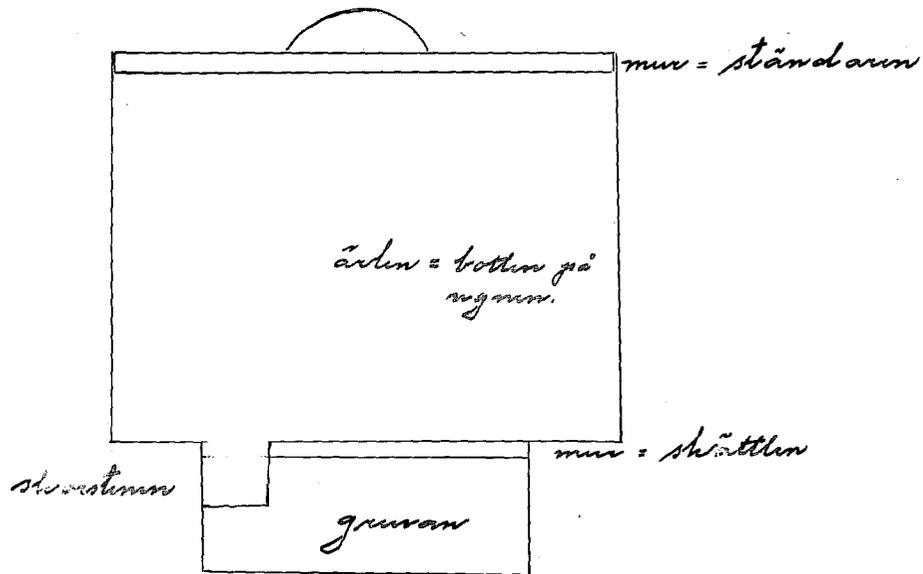
Plåtningsrum.

Skriv endast på denna sida!

Foto: m. Lundqvist

4993
Tills över flabugrunn.

45.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Röken går upp i gruvan och ut genom skredstunn.

enligt beskrivn.
av H. Försberg

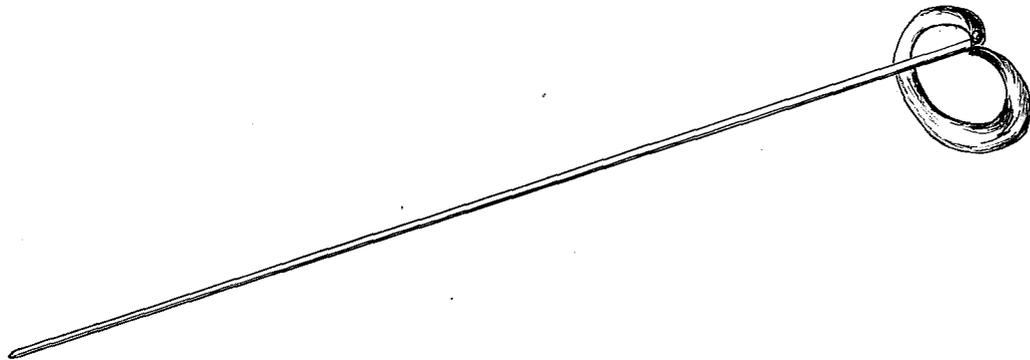
teckn.: M. Lundqvist

Skriv endast på denna sida!

att du inte röra vid varandra. När ugnen är
full muras den igen med tegelstenar. Tre ste-
nar äro iförda ett tvärlin, "spugelträdet". Stenarna
tagas bort när man vill se hur glassyrren bränd-
mat. Det skall brinna sakta till att börja
med, man "smuggar" 6-8 timmar och sedan
ökar man, ge "kryssilbar", man lägger vid
tvän på kors för att det skall brinna bättre.
Nästen har då gått ut kärben. Nedest i ugnen
är varmast och då man bevaknar att kärben här
är färdiga tagu man bort de tre lösa stenarna
sätter en tvärlin på spugelstiven (se sid. 47), som
förs in i ugnen i närheten av kärben. Trä-
biten fattar då eld och då lysen det upp så,
att man kan se om glassyrren är färdigbränd.
Och är den då färdig där nere göres ett par
"uppelbar", de sista eldarna vid tvän-

4993

47.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Spegeldrick. (2½ mtr. lång)

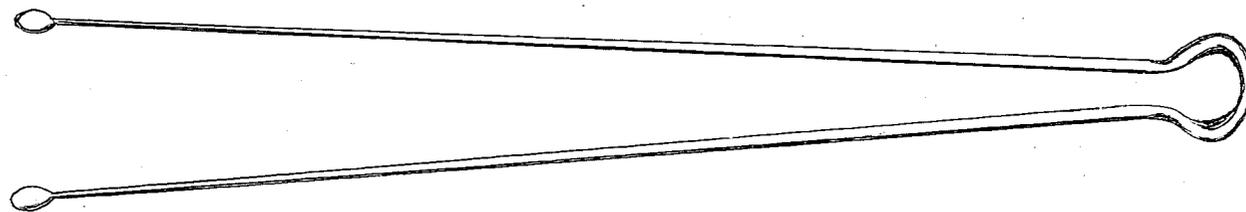
Skriv endast på denna sida!

teckn.: M. Landqvist.

ningen. De höra ut väken i ugnen och det
måste vara fina redtjän för att det ska kunna
vara bra till. Drag i ugnen kan förorsaka
"mistou" i glassyran. Helst bränningstiden ut-
gör 38-40 timmar och vägst 1000 grs värme.
Efter avslutningen rivs den murade väggen bort
och de glassade föremålen tagas ut med
ett långlikrivande redskap (se sid. 49). Skam brän-
nen vanligtvis en gång i månaden. Vid brän-
ningen får man räkna med att få 8-10 % av
godset förstört. Det spricker el. glassyran är
ful och för mycket bränd. Oanvändbart gods
brändas ut som väggfyllnad.

4993

49.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

längd: $1\frac{1}{2}$ mtr.

Spugelkrök

Skriv endast på denna sida!

tekn. : M. Lundqvist

Vid julen gjordes följande en 2 mtr. hög,
sackstoppformad lerkög och i toppen sattes en
julgran, som fick sitta där över julen.
Efter konst börjades arbetet igen.

Det häände ibland att gästerna på
skymme tog en höna el. en gås, som de baddade
de in i lava och brände den samtidigt med
krutet o. dyl. och den fick ligga i ugnen tills
den bräknades vara stekt, då krutumpen
togs ut och slags häll på den. Gästerna fastna-
de i lavan och fågeln var mör o. fin och färdig
att äta.

När det inte fanns något på dröjshvaran
ritades ett kors på den.

4993

Skillemåden mellan fat och bunke är
den att fatet var en rund och slät kant
men bunken var en rand i kanten avsedd
att skrapa av skuden på

På trästen göres syltkrus och andra hus-
hållskärl.

Lungodden försäljas dels hemma i verk-
staden och dels på marknader.